

УДК 343.3/7

Є. М. Борисов, здобувач

Одеської національний університет імені І. І. Мечникова
кафедра кримінального права, кримінального процесу та криміналістики
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

**СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНІ НАСЛІДКИ ЯК ОЗНАКА
ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ НЕЗАКОННОГО ЗАЙНЯТТЯ
РИБНИМ, ЗВІРИНИМ АБО ІНШИМ ВОДНИМ
ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ
(СТ. 249 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)**

У статті розглядається зміст поняття «істотна шкода», яке вживається у диспозиції ч. 1 ст. 249 Кримінального кодексу України. Обґрунтовується, що зміст цього поняття охоплює руйнування або ушкодження відповідних об'єктів водної фауни як важливої складової частини екосистеми, а також інші негативні зміни об'єктів водної фауни

Ключові слова: злочин, істотна шкода, суспільно небезпечні наслідки, об'єкти водної фауни

Загальновизнаною в теорії кримінального права є позиція, що безнаслідкових злочинів немає і бути не може. Всі злочини завжди мають наслідки [1]. Заподіяння будь-якої шкоди порядку раціонального використання, відтворення та охорони водних живих ресурсів або реальна загроза її настання є неминучим результатом незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, що обумовлює специфіку конструювання основного та кваліфікованого складів цього злочину. Саме настання (загроза настання) наслідків перетворює поведінку особи на злочин. Розмір і тяжкість цих наслідків водночас є мірилом оцінки вчиненого, дозволяючи проводити розмежування з правопорушеннями.

Як ознака складу злочину суспільно небезпечний наслідок — це настання суспільно шкідливих змін не в будь-якому, охоронюваному кримінальним законом об'єкті, а саме в об'єкті злочинного посягання — «наслідок як такий не можна собі уявити без об'єкта і багато в чому визначається об'єктом злочину» [2, 67].

Суспільно небезпечні наслідки є результатом впливу на об'єкт посягання. На відміну від нього вони є антицінністю — шкодою об'єкту посягання, яка виступає негативними змінами об'єкта. На підставі аналізу змісту безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 249 КК України (далі — КК), механізму заподіяння йому шкоди, слід зазначити, що винна особа деформує механізм переносу закономірностей, покладених в основу вимог охорони порядку раціонального використання, відтворення та охорони водних живих, на процес та результат створення таких умов. Із всього обсягу існуючих вимог дотримуються далеко не всі, внаслідок чого й порушується зазначений порядок. Такі зміни в об'єкті посягання мають первинну матеріальну основу, що і передбачається ст. 249 КК. Тому вони завжди мисляться як матеріальні перетворення об'єкта, його пошкодження чи руйнування, порушення його функцій чи інша негативна зміна, що здійснюється протиправною поведінкою особи. Отже, слід виходити з соціальної сутності такої шкоди, яка виражається в сукупності негативних наслідків правопорушення, що являють собою знищення певного блага, цінності, суб'єктивного права, обмеження щодо користування ними, стиснення свободи поведінки інших суб'єктів, всупереч закону.

Згідно з абз. 1 п. 5 постанови ПВСУ «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10 грудня 2004 р. № 17, вирішуючи питання про те, чи є шкода істотною, суди повинні враховувати не тільки кількісні та вартісні критерії, а й інші обставини, що мають значення для вирішення цього питання. На те, що шкода є істотною, можуть вказувати, зокрема, такі дані: знищення нерестовищ риби; вилов риби в період нересту нечисленних її видів або тих, у відтворенні яких є труднощі; добування великої кількості риби, водних тварин чи рослин або риби чи тварин, вилов яких заборонено; тощо. Якщо внаслідок вчинених дій істотна шкода не настала, винна особа за наявності до того підстав може нести відповідальність за ч. 3 або ч. 4 ст. 85 КУпАП (див.: абз. 4 п. 12 постанови ПВСУ «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10 грудня 2004 р. № 17).

За таких обставин, враховуючи вказаний підхід С. Б. Гавриша, нормативний момент наслідків цього злочину визначає їх вид та конкретний розмір за допомогою застосування у ч. 1 ст. 249 КК оціночного поняття «істотна шкода». Тому визнаючи слушним твердження про те, що у ряді випадків наслідки як ознаки складу (складів) окремого злочину можуть не піддаватись точному опису, окрему увагу слід звернути саме на точність визначення і конкретизації наслідків у складах певних злочинів із залученням в них оціночних ознак, які спроможні виконувати роль критеріїв розмежування злочинів за ступенем суспільної небезпечності. Такі особливості пов'язуються, передусім, з труднощами щодо тлумачення та конкретизації тих оціночних ознак, які не роз'яснені в КК, але трактуються в законодавстві інших галузей права. Такі ознаки по-різному визначаються фахівцями: або у повній відповідності з такими ж термінами, що визначаються регулятивним законодавством, або з відступом від нормативних приписів різних галузей або підгалузей однієї галузі права.

Таким чином, багатоаспектний прояв екологічної шкоди при вчиненні злочину, передбаченого ст. 249 КК, обумовлює її визнання як біологічного збитку. Він, зокрема, пов'язаний з руйнуванням, ушкодженням чи іншою негативною зміною екосистем чи природного середовища в цілому. Тому у будь-якому разі, залежно від названих вище змістовних характеристик ушкодження основного безпосереднього об'єкта цього злочину, визначений у ч. 1 ст. 249 КК наслідок являє собою негативні біологічні зміни в системі природного середовища. Ці зміни простежуються на різних рівнях: на елементному (зокрема, втрата природним середовищем певних «ланцюгів» водної фауни, так званих біотопів, що призводить до зміни всієї (або частини) екосистеми), локальному (вилов або відстріл певної кількості (одного чи більше) представників водної фауни, або, іншими словами, врахування у кожному окремому випадку цінності таких представників) та глобальному (небезпечні зміни водної фауни, зумовлені виловом або знищенням певної кількості її представників). При цьому, як слушно зауважується в літературі, законодавець враховує в чинному КК лише збиток, заподіяний на перших двох рівнях, не наводячи опису таких збитків [6].

Конкретними ознаками такого біологічного збитку, визначеного у ч. 1 ст. 249 КК за допомогою поняття «істотна шкода», слід вважати такі:

1) руйнування або ушкодження відповідних об'єктів водної фауни як важливої складової частини екосистеми (навколишнього природного середовища). Руйнування являє собою знищення основних об'єктів такої водної фауни, що призводить до їх зникнення чи повної деградації або заміни іншими, що не забезпечують належних умов «функціонування» навколишнього природного середовища. Отже, в кінцевому підсумку, таке руйнування пов'язується з повною або частковою втратою зазначених об'єктів. Ушкодження таких об'єктів має кримінально-правове значення, якщо воно є істотним, тобто пов'язане з порушенням природної рівноваги в даному регіоні, загибеллю чи змушеною міграцією частини чи всієї популя-

яка призначена для розрахунку збитків, заподіяних рибному господарству України (зокрема, в разі загибелі риби (на всіх стадіях розвитку), інших водних живих ресурсів, а також їх незаконного вилучення з водних об'єктів; зменшення запасів риби, інших водних живих ресурсів при погіршенні умов їх існування і відтворення) юридичними та фізичними особами (підприємцями), у тому числі іноземними, унаслідок незаконного (з порушенням правил рибальства і охорони водних живих ресурсів) добування або знищення запасів водних живих ресурсів у територіальних та внутрішніх водах, на континентальному шельфі та у виключній (морській) економічній зоні України (підпункти 1.2, 1.4 п. 1). Підставою та основними вихідними даними для розрахунку збитків, заподіяних рибному господарству порушенням правил рибальства та охорони водних живих ресурсів, можуть бути акти, рапорти, повідомлення, службові записки, фотографії та інші документи, складені посадовими особами спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів, спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань рибного господарства та посадовими особами їх територіальних органів, посадовими особами підприємств, установ та організацій, що здійснюють охорону, використання і відтворення тваринного світу, та громадськими інспекторами у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу та особами, що безпосередньо спостерігали ті або інші вияви спричинення збитків, прямі підрахунки і виміри, результати контрольних ловів, а також офіційні відомості науково-дослідних установ та організацій про стан сировинних запасів даного об'єкта промислу та інші аспекти спричинення збитків (підпункт 1.3). Крім цього, у Методиці збитками, які підлягають обчисленню і відшкодуванню, визнаються: а) загибель риби (на всіх стадіях розвитку) та інших водних живих ресурсів, а також їх незаконне вилучення з водних об'єктів; б) зменшення запасів риби, інших водних живих ресурсів при погіршенні умов їх існування і відтворення (підпункт 1.4 п. 1).

У зазначеній методиці для обчислення розміру заподіяних збитків передбачається, що спочатку визначенню підлягає розмір прямих збитків у вартісному обчисленні, а потім збитків від втрати потомства. При цьому сума величини таких збитків приймається за загальний збиток і передбачає окремі формули для обчислення прямих збитків: 1) риб, водних безхребетних і водних живих ресурсів «сидячих» видів (у абз. 9 п. 2 методики під «сидячими» видами водних живих ресурсів розуміються водні живі ресурси, які в період їх можливого промислу перебувають у нерухомому стані на морському дні чи під ним або не здатні пересуватись інакше, як перебуваючи в постійному фізичному контакті з морським дном чи його надрами) (крім водних рослин); 2) втрати потомства (окремо для риб, водних безхребетних і водних живих ресурсів «сидячих» видів і окремо для морських ссавців). При цьому окремо слід звернути увагу на те, що коефіцієнтами таких формул визнаються: загальна маса загиблих або незаконно добутих рослин (у кілограмах); вартість продукції, виготовленої з 1 кг сировини, за діючими роздрібними ринковими цінами регіону на момент проведення розрахунку збитків (у гривнях); кількість загиблих або незаконно добутих статевозрілих особин (у штуках); середня плодючість ікринок, личинок (у штуках); коефіцієнт промислового повернення від ікри (личинок) (у відсотках); середня маса статевозрілої особини (у кілограмах); відносна частина (або доля) самок у стаді (у відсотках); кратність нересту (у кількостях разів); середня плодючість самок (у штуках); кратність щеніння (у кількостях разів); площа, на якій проявляється дія несприятливих факторів (у гектарах); продуктивність ділянки за даним об'єктом промислу до початку дії несприятливого фактора (кг/га); продуктивність ділянки за даним об'єктом промислу після дії несприятливого фактора (кг/га); кількість особин до початку дії несприятливих факторів; кількість особин після дії несприятливих факторів (у штуках); середня плодючість самки (у кількостях малят); кратність щеніння (у кількостях разів); відносна частка самок у

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

Е. М. Борисов, соискатель

**ОБЩЕСТВЕННО ОПАСНЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ КАК ПРИЗНАК
ОБЪЕКТИВНОЙ СТОРОНЫ НЕЗАКОННОГО ЗАНЯТИЯ РЫБНЫМ,
ЗВЕРИНЫМ ИЛИ ДРУГИМ ВОДНЫМ ДОБЫВАЮЩИМ
ПРОМЫСЛОМ (СТ. 249 УГОЛОВНОГО КОДЕКСА УКРАИНЫ)**

Причинение вреда порядку рационального использования, воспроизводства и охраны водных живых ресурсов или реальная угроза его наступления является неизбежным результатом незаконного занятия рыбным, звериным или другим водным добывающим промыслом, что обуславливает специфику конструирования основного и квалифицированного составов этого преступления. Именно наступление (угроза наступления) последствий «переводит» поведение человека в правонарушение. Именно размер и тяжесть этих последствий являются мерилем оценки общественной опасности содеянного, позволяя тем проводить разграничение правонарушения и преступления. С учетом этого целью данной статьи следует признать разработку авторских рекомендаций по определению общественно опасных последствий как признаков основного и квалифицированного составов преступления, предусмотренного ст. 249 Уголовного кодекса Украины

Ключевые слова: преступление, существенный вред, общественно опасные последствия, объекты водной фауны